

MARINKO MARIĆ, *Stanovništvo Popova u Hercegovini: Ravno*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb - Dubrovnik, 2015., 292 str.

Do kraja devedesetih godina 20. stoljeća o Hrvatima u Bosni i Hercegovini objavljeno je više radova, uglavnom po obrascu Jovana Cvijića, koji je u okviru Srpske akademije nauka ustoličio seriju knjiga pod naslovom *Naselja i poreklo stanovništva*, a u nešto manjoj mjeri i po (sličnom) tradicijskom obrascu hrvatskoga istraživačkog kruga na čelu s Antunom Radićem. Već 1909. godine Jevto Dediđer objavio je knjigu o stanovništvu Hercegovine, utemeljenu na usmenoj predaji i s vrlo olakim i dvojbenim zaključcima.¹ Dediđerov najplodniji nasljednik bio je Milenko S. Filipović, koji je objavio više radova o stanovništvu pojedinih dijelova Bosne i Hercegovine, a najvažnija mu je studija o Popovu polju, koju je načinio zajedno s Ljubom Mićevićem.² Napisan je i veći broj radova o stanovništvu pojedinih naselja, no većina tih studija pisana je po danas već zastarjelom tradicijskom obrascu koji se, između ostaloga, "odlikuje" i nepostojećim ili skromnim znanstvenim aparatom, bez primjene modernih metoda i strogih metodoloških uzanci. Pravih povijesno-demografskih studija sve do studije Vlade Pavičića o stanovništvu Hardomilja,³ nije bilo.

U izdanju Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku tiskana je knjiga Marinka Marića *Stanovništvo Popova u Hercegovini: Ravno*. Riječ je o prvoj većoj studiji jednoga područja u Bosni i Hercegovini, koja je utemeljena na povijesno-demografskoj analizi matičnih knjiga. Iz njih nisu iscrpljeni samo podatci o prezimenima i rodovima, kao što je to bio slučaj u najvećem broju ranijih studija, nego su iskorištene i za spoznaju demografskih ritmova, od utvrđivanja stopa nataliteta, mortaliteta i prirodnoga prirasta, pa do sezonskoga kretanja rađanja, vjenčavanja i umiranja. Budući da su mnoga arhivska vrela u Hercegovini, prvenstveno starije matične knjige, uništene u nemirnim vremenima, Marić je njihov nedostatak morao nadoknađivati istraživanjem brojnih dubrovačkih, osmanskih i crkvenih vrela u kojima je pronalazio podat-

1 JEVTO DEDIĐER, *Hercegovina*, SKA, Naselja srpskih zemalja, knj. 6, Beograd, 1909.

2 MILENKO S. FILIPOVIĆ - LJUBO MIĆEVIĆ, *Popovo u Hercegovini*, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Djela, knj. 15, Sarajevo, 1959.

3 VLADO PAVIČIĆ, "Hardomiljski rodovi", u: *Hardomilje, prošlost, ljudi i običaji* JURE RUPČIĆ IVANOV (ur.), Hardomilje, 1998., str. 225-341.

ke o stanovništvu i obiteljima. U knjizi je donio broj stanovnika u različitim trenutcima u prošlosti, vjersku strukturu stanovništva i brojne druge povijesno-demografske pokazatelje koji se odnose na obiteljsku strukturu, demografske ritmove i migracije.

Knjiga se otvara uvodnim poglavljima u kojima se govori o vrelima i korištenim metodama (*Uvod*) i daje povijesni presjek političkih, crkvenih i gospodarskih prilika (*Presjek povijesti Popova*). Potom slijedi analiza broja stanovnika cijeloga područja (*Broj stanovnika*) i pojedinih naselja (*Naselja i broj stanovnika župe Ravno*). U poglavljima *Prirodno kretanje stanovništva* zasebno se analiziraju kretanja nataliteta, mortaliteta i nupcijaliteta u župi Ravno i u vojnoj kapelaniji Trebinje. Veliko i važno poglavlje posvećeno je migracijama (*Migracije*) u kojem se, uz lokalne migracije, razmatraju migracije iz Ravnoga u unutrašnjost, na teritorij Dubrovačke Republike, iseljavanje u europske i preoceanske zemlje, kao i privremene migracije koje su uslijedile u vrijeme Hercegovačkoga ustanka. U poglavlju *Strukture stanovništva* analizira se dobna, spolna i obiteljska struktura stanovništva, struktura kućanstava i struktura po vjeroispovijesti. Prije *Zaključka* je i poglavlje koje obrađuje imenski i prezimenski fond u Ravnome (*Imena i prezimena*).

Ova knjiga nadilazi zavičajnu povijest Ravnoga. Danas, a i u vrijeme Dubrovačke Republike, područje Ravnoga u Popovu, iako je pripadalo drugoj državi, bilo je u najužem dubrovačkom gravitacijskom krugu, poput Dubrovačkog primorja ili Konavala. U svakom trenutku prošlosti u Dubrovniku bilo je najmanje 10-15 % stanovništva podrijetlom iz Popova u Hercegovini. Stoga je ovo istraživanje stanovništva Ravnoga vrlo važno i za sagledavanje povijesno-demografske slike čitavog prostora Dubrovnika i nekadašnje Republike.

Neki nalazi u knjizi izazivaju posebnu pozornost. Vrlo je zanimljiva Marićeva analiza mjesečne distribucije vjenčanja s obzirom na različito vrijeme trajanja korizme. Prvi je koji je to precizno izračunao, utvrdivši točno za svaku godinu vrijeme korizme. Nadalje, iznimno je zanimljiva analiza strukture izbjeglica u vrijeme Hercegovačkoga ustanka kada je tri četvrtine stanovništva župe Ravno izbjeglo u Dubrovnik i Dubrovačko primorje. Veliku pažnju historiografije privući će i nalaz da je 1847. godine župnicima u Popovu poslana okružnica da ne smiju više dopustiti da kum vodi mladenku u bračnu postelju. Ova okružnica koju je objavio Marić već sada izaziva diskusije i prijepore i sigurno će privući istraživačku pažnju.

Pisati o povijesti stanovništva Popova nije jednostavno jer to nije pisanje o lijepoj povijesti. Iza brojeva i statističkih analiza krije se bezbroj tragičnih ljudskih sudbina, pa istraživaču nije nimalo lako ostati neutralan. Na

ovomu se području sudaralo nekoliko religija, nekoliko nacionalnosti, i povijest i sadašnjost obilježena je preživljavanjem u atmosferi "mi i oni". Ljudski poriv za univerzalnim vrijednostima sudara se s realnošću života koji te univerzalne vrijednosti dovodi u iskušenje. Marić je odolio tom iskušenju. Napisao je vjerodostojnu knjigu u kojoj je sve istinito, u kojoj nije ništa skriveno. Marić piše o sukobima, protjerivanjima, zbjegovima. Ovdje je to bila povijesna konstanta, koja s jedne strane nadilazi moć pojedinca, ali u kojoj i svaki pojedinac sudjeluje, održava latentnu napetost, ujedno i sam generira konflikt. U dugotrajnosti takve atmosfere, gube se univerzalne vrijednosti, zaboravlja se da jednako plaču i "naša" i "njihova" djeca kad ih majka steže u naručju dok bježi pred nekom vojskom. Marić nije upao u tu zamku da o "našoj" patnji piše patetično, a o "tuđoj" patnji sladostrasno, on ne ulazi u vrijednosne sudove nego piše onako kako je bilo. I zato je ovo vjerodostojna knjiga.

Knjizi je priložen i DVD sa sjajnim dokumentarnim filmom "Stanovništvo Popova u Hercegovini: pečat vremena", redatelja Vlatka Filipovića, filmom koji prikazuje borbu čovjeka s prirodom u jedinstvenom fenomenu Popova polja, koje je jedan dio godine bilo duboko jezero, a drugi dio godine polje na kojem se proizvodila hrana. Ovaj potresni film oživotvoruje Marićevu povijesno-demografsku analizu i nakon gledanja gledatelj se osjeti sretnim što se nije rodio pedeset ili stotinu godina ranije.

Izvršno opremljena Marićeva knjiga, nastala u okviru doktorskog studija "Povijest stanovništva" na Sveučilištu u Dubrovniku, a tiskana u izdanju Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, značajan je doprinos hrvatskoj i bosansko-hercegovačkoj povijesnoj demografiji i veliki spomenik Ravnome.

Nenad Vekarić